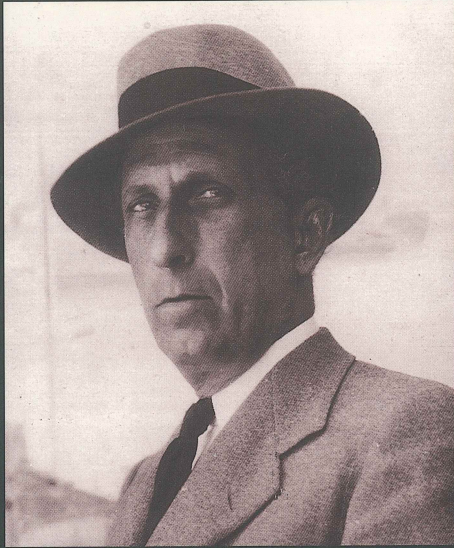

RETRAT

14

RETRAT

14

14A
▽

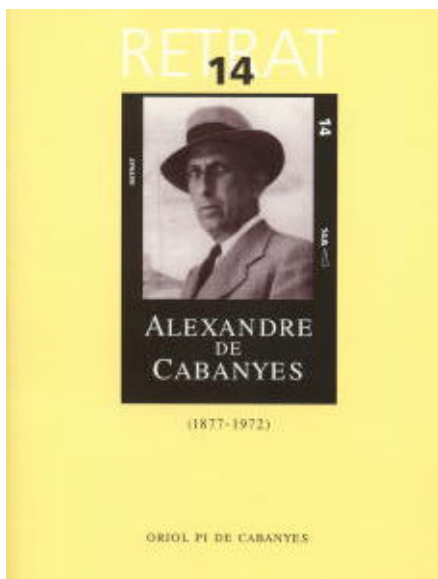
ALEXANDRE
DE
CABANYES

(1877-1972)

ORIOL PI DE CABANYES

RETRAT N. 14
ALEXANDRE DE CABANYES I MARQUÈS
(1877-1972)
Oriol Pi de Cabanyes

PRESENTACIÓ

Alexandre de Cabanyes és el primer pintor que apareix a la col·lecció "Retrat" que edita l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, destinada a oferir una breu però intensa semblança del que representen per a la nostra ciutat els homes que, des de diferents vessants de la vida, han esdevingut parts inequívokes de la història. És precisament un descendent del pintor, el seu net Oriol Pi de Cabanyes, qui s'ha encarregat d'escriure aquest document necessari, que ens situa de manera precisa en l'apassionat i apassionant món que Alexandre de Cabanyes va saber crear des de les seves arrels vilanovines, tot projectant-les a la seva colossal obra.

En aquest moment, quan la Masia En Cabanyes- la casa on va viure el pintor i que els seus fills en van fer donació a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú en homenatge a la seva memòria- s'està obrint al món com a Centre d'interpretació del Romanticisme, és ben just reconèixer el paper que l'esperit de sentir la vida que va marcar tots els qui el varen conèixer i varen gaudir de la seva companyia, de la seva conversa, de la seva manera d'entendre la pintura i el món que el va envoltar.

El nebot/net del jove poeta, que va saber donar continuïtat a la nissaga de pintors de la família Cabanyes, segueix en el record de molts. La seva obra és el millor testimoni i una de les maneres de seguir admirant ell seu indiscutible llegat artístic i humà.

SIXTE MORAL I REIXACH
Alcalde de Vilanova i la Geltrú

BIOGRAFIA

Alexandre de Cabanyes i Marquès és el gran pintor vilanoví de la primera meitat del segle XX. De família arrelada a Vilanova des de la segona meitat del XVIII, va néixer casualment a Barcelona, el 5 de març de 1877, sota el signe de Peixos, a la casa familiar del carrer dels Mercaders (que unes quantes dècades més tard havia d'acabar enderrocada en les obres d'obertura de l'avinguda de la Catedral i la Via Laietana).

Amb menys d'un any va quedar orfe del seu pare, el també pintor i escriptor Llorenç de Cabanyes i d'Olzinelles. Era el petit de tres germans -Llorenç, Carles i Alexandre-, de manera que sempre més va ser conegut amistosament com el Xic Cabanyes.

Que havia de viure tant - noranta-cinc anys en plenitud de facultats -, en aquell temps ningú no ho hauria dit. *"Cert dia d'hivern, quan vivien a Barcelona, surt amb la seva mare de casa, no sap si per anar de visites o de botigues -li recull el record, molts anys després, el seu devot Rius i Vila-. Va tapat amb una bufanda fins als ulls. Li feia mal el coll, estava refredat, què sé jo!. Passa una senyora coneguda de la seva mare, s'aturen i xerren una estona. La senyora, fixant els ulls en el menú, li pregunta a la mare (Elionor Marquès i Riba):*

-Aquest és l'Alexandret?

Davant l'afirmació de la mare, la bona senyora continua dient:

-Ai! em sembla que no en farà res, d'aquest xicot!

I Alexandre de Cabanyes, que explica l'anècdota amb tota preciositat de detalls i rient-se de la bona senyora, acaba dient amb la seva bonhomia:

"I aquest xicot ja ha fet vuitanta anys!..."

v Nissaga d'artistes w

A Vilanova va viure a la casa pairal del carrer del Comerç, que fa cantó amb la plaça de Les Cols. En aquesta casa, on va néixer el poeta Manuel de Cabanyes, hi ha unes pintures murals de Pau Rigalt, pintor format a l'Escola de Llotja de Barcelona.

Els interiors de les cases acomodades del vuit-cents se solien decorar amb pintures. Josep Baringola va treballar molt a Vilanova en les tres dècades entre 1840 i 1870. En va ser continuador el pintor Josep Sugranyes i Florit (1842-1910), que va orientar els primers passos artístics del xic Cabanyes.

Alexandre de Cabanyes va ser un pintor de sisena generació, com a mínim. Ja hi ha notícia d'un Cabanyes (Josep) pintor col·legiat a Barcelona el 1723, pare del també pintor Fèlix Cabanyes, que va ser deixeble d'Antoni Viladomat, el millor pintor català del set-cents.

Hem de pensar que el concepte modern d'artista, com a creador singular, és relativament recent: no apareix fins al romanticisme. Pintar era un ofici que es transmetia de pares a fills. A Llotja, la institució dels gremis del comerç, es formaven els dibuixants que es necessitaven per al disseny de les teles indianes.

Cal subratllar també que hi ha, almenys, set Cabanyes pintors. Començant per un mestre de Cabanyes, gòtic de transició, entre el XV i el XVI que té representació de taules tant al Museu Lázaro Galdeano de Madrid com al Museu Diocesà de València.

La tradició continua pels dos ja esmentats del XVIII i per Miquel Cabanyes (1783-40), que va cursar a l'escola de Nobles Arts, i el 1803 va ser pensionat per la Junta de Comerç per estudiar quatre anys a Roma, obra del qual es conserva a la Reial Acadèmia de Belles Arts Sant Jordi.

També pinten l'avi, l'oncle i el pare d'Alexandre: Josep-Antoni i Joaquim de Cabanyes i Ballester i Llorenç de Cabanyes i d'Olzinelles, respectivament. De tots tres, ben romàntics, n'hi ha representació a la masia familiar, avui convertida pel Consell Comarcal del Garraf en Centre d'Interpretació del Romanticisme.

v Pintor de la mar i la platja w

La tarda del 26 de novembre de 1886, dia de sant Teodor, es va desencadenar a la mar de Vilanova una desgràcia que devia produir una impressió inesborrable en l'ànim del xic Cabanyes. El migjorn s'havia engegat de cop, sense preavís. I es va alçar una tremenda tempestat.

La mar es va revoltar d'una manera tan furiosa que les barques no van tenir temps de tornar a la platja. Només es van salvar les barques que, per escapollir-se de la mànega, es van refugiar a Barcelona. Les que van seguir l'instint, l'instint de tornar a la platja, van naufragar l'una darrere l'altra.

Va morir molta gent. La mar escopia els cadàvers, es van trobar morts estripats per les roques... De nit, encara en buscaven, amb torxes...Entre els ofegats hi havia dos nens de deu anys, gairebé la mateixa edat que tenia llavors el xic Cabanyes.

No és aventurat suposar que aquella commoció el devia marcar per a tota la vida. Que els seus ulls d'infant quedessin permanentment impactats per tant de sofriment i tants de plors...

El meu avi sempre deia que només s'ofeguen els qui saben nedar. I per això no volia que els seus fills n'apreguessin. Tenia presents aquells morts tràgicament plorats a la mateixa sorra la tarda del grip del dia de sant Teodor?

Recordo una pintura seva amb unes dones agenollades a trenc d'ona, no sé si cargolades damunt el seu pit o pregant de cara a la mànega. És un quadre més aviat fosc que va conservar tota la seva vida.

Entre aquesta imatge i la que va imaginar el seu pare per a un petit oli sobre taula que es conserva a la Masia d'en Cabanyes (el penjat en una mar oliosa i macilent) podrien buscar-s'hi les raons més poc explicables del seu instint de creació com a pintor. La mar, que es troba a l'origen de totes les possibilitats, és la mateixa mar on també s'acaba tot.

El pare, prematurament desaparegut, el grop i els negats de 1886, el desastre colonial del 98, la desaparició de les veles a mans del vapor... Tot això és el que segurament configura en l'imaginari del nen i el jove Cabanyes les imatges de l'elegia perpètua que són sempre, en el fons, les seves personalíssimes marines de la platja de Vilanova.

I tanmateix, Cabanyes sempre transmet vida en la seva pintura: l'emoció de la vida experimentada en directe. Pintava les seves impressions amb pinzellades de gran moviment, sense donar cap importància als perfils de les coses. També així havia operat volgutament Leonardo, per remarcar que, en un món en canvi perpetu, els encontorns de les coses no es poden pas representar rígidament.

El món del pintor Cabanyes és un món que es mou, un univers de veles que se senten presoneres i de vents que ho fan anar tot cap per avall. És un món on no hi ha cap precisió de línies, cap estricta separació entre objecte i subjecte, cap perfil definit. Tot hi és pastós, gras d'atmosfera, dens per l'acció de la llum.

v Captar l'instant w

Un vell patró li deia a J. Carbonell i Rovira: *"L'artista que ha fet més teles a la nostra platja ha estat en Cabanyes. N'ha fet a dotzenes -podem llegir a L'humor i el treball a Vilanova (1951)-. I el pitjor és que ens hi pinten amb la nostra indumentària de treball!"*

-Així li heu fet de model alguna vegada?

-Ja ho crec! I a vegades hem hagut de retardar la nostra feina per a donar-li facilitats. Recordo que un dia teníem la xarxa penjada al pal major perquè s'assequés, i en veure que anàvem disposats a preparar els arreus, va acostar-se el "Xic" pregant-nos que retardéssim la feina puix li mancava mitja hora per deixar llest el quadre. I quin remei ens va tocar si no complaure'!! Una altra vegada preparàvem el ranxo dalt de la barca. Tots els remitgers ja estaven reunits al voltant de l'olla -que feia una oloreta que encantava- i també va dir-nos que esperéssim uns moments -que es tornaren segles- car li faltaven quatre pinzellades per acabar el quadre titulat "Coent el ranxo".

Cabanyes pretenia captar l'instant, retenir la fugacitat del temps, fixar el moviment de les imatges. Les seves obres fan sempre la impressió d'inacabades. Joan Callejón ja va assenyalar que l'obra *"no li semblava mai acabada, ni definitiva, ni enllestida com a producte. Era capaç, el pintor Cabanyes, de donar -als seus quadres- un altre retoc, una nova pinzellada, la matisació o l'èmfasi d'un petit detall a la prèvia hora solemne del vernissatge"*.

En efecte, es podria dir, sense por d'exagerar, que, de tela, no n'havia "acabada" mai cap del tot. Una obra d'art és com la vida: només s'acaba quan es dona per acabada. És a dir: quan se signa. Però mentre no es doni per acabada, mentre hi hagi lluita, mentre hi hagi il·lusions, mentre hi hagi esperança, la vida, o sigui la possibilitat d'algun últim retoc, continua.

v Un jove modernista w

"La seva pintura va ser sempre jove i enèrgica -va declarar Salvador Massana al Setmanari de Vilanova-. Gens mancat de bon gust, ni de lirisme, un lirisme potser emanat del món romàntic, amb el qual Alexandre de Cabanyes estava molt identificat. Molt vinculat a la naturalesa i al paisatge, podem afirmar que els bons resultats assolits en la seva obra eren fruit de l'atenció atenta i minuciosa del fenomen de la vida, que és el que de debò el va fascinar sempre i allò que el va mantenir increïblement jove de cos i d'esperit."

El pintor Cabanyes, tot i que va viure noranta-cinc anys, es va sentir jove tota la vida. A la porta del seu taller, a la masia, hi tenia enganxat amb xinxetes un paper amb una proclama que ell va fer seva com una divisa:

"La joventut no és una època de la vida. És un estat de la ment. És una demostració de la voluntat, una qualitat de la imaginació, el vigor de les emocions, el predomini del valor sobre la timidesa, el desig d'aventures en contrast amb el desig de comoditat. Mentre el teu cor rebí missatges de bellesa, d'alegria, d'intrepidesa, de magnificència i de poder dels homes i de l'infinít, ets jove" (text que el general MacArthur té gravat en una placa del seu despatx, entre els retrats de Washington i Lincoln).

Allò més corrent és que, quan la vitalitat corporal s'apaga, se'ns vagi apagant també la vitalitat espiritual. El meu avi va lluitar sempre contra aquesta fatalitat. Tant per a ell com per a Rusiñol, l'art era com una mena de religió. Cabanyes es complaïa a definir-se, a les acaballes de la seva vida, com "l'últim dels modernistes". Era, i és, així. El modernisme, com el romanticisme, no és tan sols una estètica; és una actitud vital, un estil de vida, un tarannà, una manera d'estar en el món, una ètica.

"L'afirmació de Cabanyes, als últims anys de la seva vida, autodefinint-se com el ´darrer dels modernistes´ -ha escrit Joan Callejón- no vol dir que la seva expressió pictòrica quedés anquilosada en els límits precisos de la vintena d'anys que al modernisme, com a període històric, se li

atribueixen. Cabanyes -contemplant la seva vocacional cursa des del cim que mena al silenci definitiu- volia proclamar la permanent fidelitat del seu esperit, lliure, a l'atmosfera -sentimental, lírica, tendra, juvenívola, de quasi romàntica independència- afirmada per les teories modernistes".

Parlar del pintor Cabanyes és parlar de la relació de l'actitud de l'home "modern" davant la naturalesa. El romanticisme, com el modernisme, van a la recerca dels orígens, quan l'home se sentia en comunió, i indissociat, amb la natura. La seva afirmació davant l'existència és tan romàntica com la de Friedrich. I tan modernista com la de Rusiñol.

"La incidència modernista de Cabanyes -ideològica i plàstica- no oferia lloc a dubtes -escriu Joan Callejón i Cabrera-. Vilanova seria, per al nostre pintor, el reducte exaltant de la seva sensibilitat oberta, vitalista, sentimental, poètica i panteista". És exactament així.

▼ Els primers passos w

A setze o disset anys ja pinta barques. A vint anys estudia dibuix a l'Escola d'Arts i Oficis i al Cercle Artístic de Sant Lluç. De jove va freqüentar Els Quatre Gats, el lloc de trobada i d'intercanvi dels joves modernistes, al carrer de Montision de Barcelona.

El 1900 va marxar cap a París, seguint els passos de Gaspar Miró i Lleó, aquell altre pintor vilanoví divuit anys més gran (era del 1859), que hi havia estat per primera vegada durant el bienni 1884-86, i que es pot dir que es va passar la vida anant i venint del Barri Llatí a Catalunya i de Catalunya al Barri Llatí.

Cabanyes va instal·lar el seu taller al Boulevard Saint Germain de París, que compartia amb Xavier Nogués, el prodigiós dibuixant i gravador que ha de ser considerat, en canvi, prototípicament noucentista.

La primera exposició d'Alexandre de Cabanyes va ser a Vilanova, en el saló adjacent a la botiga de mobles Bertran, pel desembre de l'any 1900. Tenia 23 anys. Pel desembre de 1901, en va inaugurar una segona, en aquest mateix saló Bertran, al carrer de Sant Gregori. Devia haver-hi pintures de París, algunes de les quals va conservar sempre com a record de la seva vida al Barri Llatí.

El 1904 va fer una exposició d'impacte a la sala Parés de Barcelona. Octavi de Romeu, l'heterònim d'Eugeni d'Ors (amb qui anys a venir havia de compartir les sessions estivals de l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfol) va escriure a *El poble català* (19.XI. 1904):

"En Cabanyes s'imposa ara a can Parés per un poderós temperament d'artista, per una refinada visió de les coses, per l'aristocràtica delicadesa amb què logra rimar un colorisme sumptuós en sàvies harmonies. La

primera impressió que s'experimenta en l'exposició aquesta té un matís especialíssim: és una gran serenitat. Cosa curiosa: potser per primera vegada, a Barcelona, la visió de l'obra d'un pintor nou i seguidor dels nous camins logra crear a son entorn tan dolça atmosfera de tranquil·litat..."

D'Ors tenia raó. El pintor Cabanyes era un romàntic, un home que vol fer etern el fugaç pas del temps. La pintura del meu avi -com la de Sorolla- és més aviat solta, espontània, de pinzellada lliure. I la composició dins el marc tendeix a ser més aviat desarticulada, com en moviment.

Del que es tracta és de plasmar els colors i els efectes de la llum, però sobretot la transparència del món sensible. El món sembla compacte -ens diu-, però no ho és. La realitat -l'aparença- és feta de capes i capes de tels sobreposats. O sigui: de capes i capes de temps.

Si l'art és, com em sembla, pura impregnació psíquica de l'artista, la pintura del meu avi pretén de fixar aquesta fugacitat que en diem temps. En cadascuna de les seves instantànies sobre la tela hi ha l'entera representació de l'eternitat.

És una pintura del moviment i del temps que passa i alhora roman, esfilagarsada i mòbil, lleugera. Les marines, sobretot, presenten imatges ventejades, llisquents, estovades per l'esperit. De vegades són manualment tan fluïdes, tan líquides, que els olis semblen aquarel·les.

El 1908 Alexandre de Cabanyes torna a París i passa una temporada a München (com ell sempre deia, en comptes de Múnic), en companyia del també pintor vilanoví Rafel Sala. Aquest mateix any exposa a la sala Parés amb el també pintor vilanoví Iu Pascual, que amb el temps havia de ser director de l'Escola d'Art d'Olot.

v L'opinió de la crítica w

Pel febrer de 1909 Cabanyes fa una altra exposició a can Parés. El llavors molt jove J.-F. Ràfols, que amb el temps havia de ser l'autor de la primera monografia sobre Antoni Gaudí, entre d'altres contribucions a l'estudi de l'art i de l'arquitectura, la saludava des de la revista *El Calasancio*, dels escolapis:

"L'exposició d'en Cabanyes és una exposició importantíssima (...) Presidia la Marina que en l'Exposició Internacional última va obtenir segona medalla, amb aquell mar groc-blavós pàl·lid i les barques grisenques i tota aquella gent que trafiquegen per l'arena...; dues altres, de la mateixa manera, li feien companyia: el Racó de la platja amb els típics terrats d'un blau-gris i L'encant del peix, quan ja arribades les barques, cap al tar se forma un nombrós grup contemplant què tal ha anat la pesca. Junta aquestes obres pot posar-s'hi la Mestralada que remou les xarxes que sostenen el pal de les barques i es faldilles d'unes dones que traginen peix".

Aquests són els temes que acabaran sent recorrents en el Cabanyes prototípicament marinista. *"Per a nosaltres, en Cabanyes és un dels millors pintors de Catalunya -escriu Ràfols a la revista escolàpia-. És colorista notable i no es cenyeix a copiar bruscament la naturalesa".*

És així. Cabanyes no pintava amb el dibuix sinó que pintava amb el color. I no ens ha de semblar gens estrany que, més del que se sol pensar, sovint s'hagi pogut o volgut confondre un Cabanyes amb un Mir. Que hores d'ara mantenen, no cal dir, una cotització ben diferent en el mercat.

El 1910 obres seves són admeses i exposades a l'Exposició Universal de Brussel·les. Es pot considerar que en aquest moment ja té un estil característic i ben definit.

"Es va dedicar amb preferència a captar la fugacitat de temes colorístics del mar i les platges, representades aquestes unes vegades en calma, d'altres amb el tragí dels pescadors quan retornen del mar, etc. - el fixa el Diccionari biogràfic d'artistes de Catalunya, més conegut com a Diccionari Ràfols -. Els seus quadres tenen un peculiar atractiu per la seva força evocadora i l'amplitud de visió. Les escenes il·luminades pel sol mediterrani de tons càlids no desprovistos de matisos i de matèria sòlida i agradable, mostren un segell personal i un aire de permanent modernitat".

▼ Sempre impressionista w

L'impressionisme de la *belle époque*, entre dos segles, s'havia imposat, en pintura, a la Catalunya del modernisme. J.F. Ràfols parlava del quintet Casas, Russinyol, Galwey, Mir i Joan Llimona com de L'Escola de Pintura Catalana a les Darreries del Segle XIX.

I nosaltres el podem emparentar encara amb el valencià Sorolla -tan amarat de sol i de llum- i amb el polonès Wojciech Weiss (1875-1950) que té la seva mateixa pinzellada llarga sucada amb oli bastant diluït amb trementina, perquè llisqui millor, com es pot veure a la *Primavera* de Weiss, avui al Museu Nacional de Varsòvia.

Estèticament parlant, el pintor Cabanyes no es va moure mai de l'impressionisme (l'estètica que pretén reflectir les impressions que ha causat en el nostre ànim la contemplació de la naturalesa, l'estètica que persegueix captar la fugacitat de la llum i immortalitzar els canvis que configuren la invariable permanència del que sabem exterior i, alhora, sentim que dringa a l'uníson amb el nostre interior).

El 1913 fa una exposició a can Parés i és present a l'Exposición de Artistas Catalanes que té lloc a Montevideo.

El 1922 exposa a la institució balagueriana de Vilanova, amb presentació de Josep Maria Junoy (que va dir que Cabanyes pinta com els ocells canten). E.C. Ricart la comenta -en una *instantània* de 23 d'agost- en un dels seus reservadíssims *Quaderns Kòdak*:

"Aquesta generació de Cabanyes és la que va obrir les portes a Catalunya per deixar-hi passar la llum que venia de França. Varen saber aprendre de l'impressionisme fent sotragar violentament la pintura encarada que llavors era la mestra i senyora a casa nostra.

La pintura d'en Cabanyes, per ésser essencialment filla de la seva retina, té una unitat que lliga harmònicament les seves teles d'avui amb les de vint anys enrera..."

El 1922, el 1923 i el 1925 fa sengles exposicions a les Galeries Laietanes, on va treballar com a llibreter fins a la seva prematura mort (el 1924) el gran poeta Joan Salvat-Papasseit.

En un article de 1925 a *La Veu de Catalunya*, el tractadista vilanoví J.F. Ràfols ja parlava d'en Cabanyes com a "*colorista vehement que ha sabut dir amb segura pinzellada les gràcies de la llum a cada instant*".

En un article article, ara a *La Gasetta de les Arts*, l'any 1926, Ràfols el posava de costat amb en Gimeno i en Mir. "*Cabanyes -hi deia - paral·lelament a aquests dos artistes es deixava els rastres del seu sentiment romàntic davant la naturalesa en paisatges i marines*".

I veia una "*diferència espiritual*" entre Cabanyes i Mir que es podia explicar amb "*una comparança de caràcter psicològic: la pintura d'en Mir és funció del cor, la pintura d'en Cabanyes és funció dels nervis*".

Ràfols distingia, de fet, dos Cabanyes: el paisatgista i el marinista. "*Quan en Cabanyes es posa a pintar a la platja i els mariners vilanovins -deia en aquell article de 1926- ho fa amb el pinzell xop del seu puixant romanticisme, que li permet veure en la mar i en la gent que hi trafiqueja moltes més coses de les que nosaltres hi havem vist. Com Cottet ens deia les tristors dels mariners a la Bretanya, Cabanyes, amb un major sentit pictòric, ens conta la formosor de la platja ponentina que ell ha viscut intensament, anys i més anys, i de la qual no n'ha esgotat ni mai n'esgotarà els bells temes*".

▼ Hereu del romanticisme w

El pintor Cabanyes era, com el seu oncle avi poeta, un romàntic com una casa. És sorprenent el parentesc estètic que es pot establir entre el vilanoví Cabanyes i les mars alterades de les marines amb naufragi de l'anglès J.M. W. Turner, on l'aigua i l'aire també es confonen en conflicte i sense que aparegui en l'horitzó cap neta línia divisòria entre el món de dalt i el de baix.

O, encara més, el parentesc amb John Constable, l'altre dels grans romàntics anglesos, sobretot en les seves marines de la platja de Brighton cap a finals de la dècada dels vint del segle XIX.

En aquestes marines de Constable (que té una sala pròpia a la Tate Gallery) s'hi veuen les mateixes barques varades a la sorra i els mateixos pescadors -fins i tot cofats amb barretina vermella!- que Cabanyes captava en directe a la platja de Vilanova.

Cabanyes encara comparteix amb Constable no solament la creació plàstica d'atmosferes pastoses i la retenció emocionada del que és evanescent i fugisser, sinó també una vil·la al camp en l'origen de tota la seva experiència de la natura.

La masia dels seus avantpassats és per a Alexandre de Cabanyes com la *brick mansion* familiar d'East Bergholt, prop de Suffolk, per a John Constable. El pintor hi va néixer, quart fill d'un comerciant, el 1776, i no va parar mai de pintar-la en totes èpoques i estacions, molt sovint des del mateix punt, com per deixar en la pintura la constància dels canvis.

Alexandre de Cabanyes també ho va fer. El recordo pintant la seva tetralogia amb la seva grossa i característica pinzellada llarga quan des de la finestra del seu taller pintava *El bosc perdut* de davant la masia (com se n'havia dit sempre) en unes grans teles -*Les quatre estacions*- que venien a donar continuïtat simbòlica als quatre dibuixos -primavera, estiu, tardor i hivern- amb què a mitjan segle XIX havia retratat la seva esposa -Pepita d'Olzinelles- el seu avi Josep-Antoni de Cabanyes i Ballester, el germà del poeta. A qui se sentia molt i molt lligat, compartint un romanticisme tàcit.

"Es pot dir sense massa risc d'equivocar-se -ha escrit Joan Callejón i Cabrera- que el pintor Alexandre de Cabanyes ha viscut de l'herència espiritual del poeta. Que el nostre modernista és una realització, en el tombant plàstic, dels continguts morals del poeta".

Callejón situa el pintor Cabanyes "entre l'expressió romàntica i els continguts clàssics". I el considera "*bipolaritzat a l'ombra del poeta: clàssic en el contingut o comportament de vida i romàntic assedegat en el moment de formalitzar la seva obra pictòrica*".

▼ Un senyor de la pintura w

El meu avi, si més no en el temps que jo el puc recordar, era un contemplatiu. La vida la tenia dins, mirava per la finestra del seu estudi i la deixava volar. Pintava amb americana i corbata. "*Li agradava portar barret gris -l'evoca Manuel Amat al número extraordinari del *Setmanari de Vilanova*-. No el vaig veure mai cobert amb gorra o boina. Per a ell, el barret tenia alguna cosa de credencial*".

El descriuen també amb aquell barret tou, de feltre, tan característic de la seva imatge, aquests versos de Florenci Cornet llegits -el maig de 1935- en l'àpat dels exalumnes del Col·legi Samà de les Escoles Pies en els anys 1890-96:

*El barret de gairell, abans tronera,
ferreny de faç, la veu no gaire fina,
té els ulls color verdós d'aigua marina
de tan contemplar el mar i la roquera.
Pintant és un artista de primera,
car té una inspiració que tot ho abarca;
sent el paisatge, la mar, el cel, la barca,
les veles i els ormetjos de pesquera.*

▼ **El Cabanyes retratista w**

El Cabanyes de les marines és el més característic. Però també hi ha el paisatgista. I el retratista. Alexandre de Cabanyes va ser un excel·lent pintor de retrats. El que passa és que no s'hi va dedicar gaire. Per les incomoditats que representa haver de tenir un model a hores convingudes, suposo. Pel fet d'haver-s'hi de comprometre, tant si arribat el moment et ve de gust com si no (Cabanyes esquivava tant com podia la servitud del rellotge). Però també pel fet que molt sovint el retrat d'encàrrec en vida no acaba de ser del gust del retratat, que es troba massa poc afavorit, o de vegades gens i tot, etcètera.

De retrats del Cabanyes pintor, se'n poden esmentar els de Víctor Balaguer, l'arquebisbe Armanyà i el poeta Cabanyes a la Sala de Plens de l'Ajuntament vilanoví, d'on tot just acabada la guerra va desaparèixer el que també hi havia hagut del President Francesc Macià. Els d'Enric Cristòfol Ricart i el de Josep Pollés i Oliver -sense signar-, al Museu Balaguer. Així com el de l'abat de Poblet, Edmon M. Garreta, actualment a Solius.

El de Ricart, que li era cunyat (s'havia casat amb una germana seva), és especialment destacable: el veiem al seu taller, amb guardapols de ratlles gruixudes i corbata, mirant-se endins amb els ulls grossos i ametllats, la testa nimbada de llum, com un indicatiu d'aurèola, i la mà a l'obra en la seva taula de treball, amb els burins i les gúbies del seu ofici de gravador sobre fusta.

Tota la concentració del Cabanyes retratista solia focalitzar-se en el rostre del retratat. En un retrat el més important és captar l'expressió, l'ànima del retratat. Així es pot veure en l'escena de grup - com a renaixentista - amb la seva esposa i els seus fills petits, en el retrat del pintor Martí Torrents o en el del també pintor Rafel Sala llegint, avui tots tres propietat del seu fill Joaquim de Cabanyes.

Les seves figures, posats a buscar-li referents, semblen tenir la carnadura d'un Guido Redi, conegut també com el Bolonyés (1575-1636) o la llum translúcida

en els cossos, que es veu ja sigui en els barrocs, en Martí Alsina -el millor pintor català del XIX-, o en Sorolla o Russinyol, també bons retratistes.

▼ Les pintures del cafè del Foment w

El 1925 decora la sala del cafè del Foment Vilanoví, en una gran operació de gran envergadura on també participen Mir, Ricart i Martí Torrents. Els *panneaux* es troben avui, admirables, a la Biblioteca Museu Balaguer. Els de Cabanyes són quatre, que es poden "llegir", d'esquerra a dreta, com una seqüència de més a menys presència humana.

Noies és una pintura en l'*Ona grega* que ha posat de moda el noucentisme. Aquesta pintura és un cant a la vida a l'aire lliure, la mar al fons, ran dels espadats de la costa. Sota un arbre com del paradís, una oficiant de la natura ofrena als ocells una copa amb l'elixir dels fruits saborosos: raïms muscats i raïms daurats, préssecs. Als seus peus la que podria ser també una sirena, un cap roig a les cames, i els ulls i la boca d'un rap, una gran ostra qui sap si també amb perla...

El veler posa en contrast l'esforç dels pescadors hissant les xarxes amb el lleuger pas d'un elegant vaixell de tres pals, una fragata blanca i veloç, amb el vent a la popa. *Marina* és potser el més característicament *Cabanyes*: unes barques varades al sorral, amb la mar blavíssima al fons, les veles flàccides.

El *Paisatge* el va pintar des de l'hort de la Masia d'en Cabanyes, sota d'una pomera carregada de fruit que ens evoca, una vegada més, el paradís. A primer pla, melons. Enllà, el puig Montgròs a una banda i, a l'altra, la Masia, d'un tènue rosat, que és el color de l'aurora, però també (sobretot quan fa vent) de la posta...

Com una altra tetralogia (bé que no tant explícita com la que després havia de pintar des de la finestra del seu estudi, agafant *El bosc perdut* com a referència), cadascun d'aquests plafons de la sala del cafè del Foment representa també un temps de l'any: *Noies* la primavera, aquest *Paisatge de la Masia* l'estiu, *El veler* la tardor i *Marina* l'hivern.

▼ Pintor de murals w

Entre el 1926 i el 1927 Cabanyes va pintar per al Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat un dels grans plafons sobre llenç -el primer, entrant a mà esquerra- encarregats pel nou president de la Diputació, el comte del Montseny, després que fossin considerades "paganas", amb molta controvèrsia, els murals de Torres-Garcia. Representa "La primera missa celebrada després del desembarcament de Jaume el Conqueridor i la seva host a Mallorca. 1229".

Va passar la guerra al Montseny, a Seva, prop del sanatori antituberculós del Brull, on estava internada la seva filla Núria. Quan aquesta va morir, l'any 42, amb només vint-i-dos anys, el meu avi va tenir un xoc terrible. Va començar - pel rostre-, però no va acabar mai, el seu gran retrat de la filla prematurament traspasada, com un cos evanescent que s'emporten els àngels...

De mitjans dels cinquanta són unes altres grans pintures murals de Cabanyes, aquesta vegada al fresc, que va realitzar a l'absis de l'església de Mar, o parròquia de la Immaculada Concepció, a Vilanova i la Geltrú, al mateix temps que els laterals els pintava Martí Torrents.

A mig aire del frontal, Cabanyes hi va pintar dues escenes: la de la meitat esquerra representa Adam i Eva expulsats del paradís, entrenús i avergonyits entre l'espessa vegetació, similar a la d'aquell tram del torrent de la Pastera que la tradició familiar havia anomenat sempre "el bosc perdut", al costat mateix de la vil·la Cabanyes; a la de la dreta, pintura més dolça i molt menys espessa, l'*Anunciació de Maria*, que rep la visita de l'àngel sota una cabanyella enramada que el pintor ha situat no per casualitat a tocar de la Masia d'en Cabanyes.

És una pintura de tons serens. La pintura al fresc ja dóna aquests colors pàl·lids, matisats i tranquils. Com s'esdevé, per dir-ne algun, als frescos de Giovanni Battista Caracciolo, dit el Battistello a la capella de San Gennaro que es troba avui al museu de San Martino, en el baluard del castell de l'Elm, a Nàpols. A la volta de l'absis de l'església de Mar hi va pintar una gran Crucifixió com sostinguda entre els núvols, però amb un molt superior dramatisme.

▼ El Llegat 56 w

Alexandre de Cabanyes era patró vitalici de la Biblioteca Museu Balaguer. Gràcies a ell, gràcies a l'amistat que l'havia unit amb el gran col·leccionista Lluís Plandiura (amb qui va compartir molt anys la tertúlia setmanal d'artistes al Cafè Colón), Vilanova disposa de la important col·lecció de pintures en petit format que, avui instal·lada al museu, va ser exhibida molts anys al Castell de la Geltrú amb el nom, un punt esotèric, de Llegat 56.

El número corresponent al 8 de juny de 1957 del setmanari *Villanueva y Geltrú* (popularment conegut com a *Diari de Vilanova*) ho explica perfectament bé: "*Don Alexandre fou qui notificà al Patronat la possibilitat que el Llegat vingués a Vilanova. La suggerència fou acollida amb alegria i li fou encarregada la gestió a don Alexandre; al xilografista don Enric-Cristòfol Ricart, recentment primera Medalla de l'Exposició Nacional de Belles Arts de Madrid, i a l'alcalde don Antoni Ferrer Pi. Després de laborioses gestions, s'aconseguien els títols de propietat que atorgaven el 'Llegat' a Vilanova*".

De la generositat artística del pintor Cabanyes, n'han deixat testimoni, entre d'altres, Manuel Amat, que destaca "*en aquells moments en què els llepafils de Vilanova no es volien comprometre a propòsit de les qualitats musicals de*

Leonora Milà, l'adhesió admirativa d'Alexandre de Cabanyes no va deixar mai lloc a dubtes".

v Testimonis d'un mestratge w

I deia Pau Roig i Estradé: "Cabanyes va ser el meu primer mestre. Ell era mestre de l'Escola d' Arts i Oficis de Vilanova cap allà el 1920, quan jo vaig ser alumne seu. Després més tard em va portar a la seva masia, i finalment vaig anar al seu taller. Cabanyes va ser qui va introduir-me en el món pictòric de Barcelona, i així vaig poder exposar".

Per la seva banda, Armand Cardona Torrandell el recordava així: "Sempre tenia la casa oberta a tothom. Molt culte. Rebia informació de tot el que es fes en pintura, i ho posava a disposició de tots. Jo destacaria el seu gust per viure, que es va reflectir en la seva pintura sensual, plena de llum, matèria i color".

*Esteve Molero Pujós, el gran periodista vilanoví, escrivia encara a l'editorial (naturalment sense la seva signatura) d'aquell número del *Setmanari de Vilanova* que va homenatjar el pintor en el centenari de la seva naixença: "Rebia les persones que anaven a veure'l a la seva masia de manera amabilíssima, talment com si les hagués conegudes de tota la vida. Hom portava a terme al seu costat, un recorregut minuciós per tots els racons i raconets de la seva esplèndida masia. Qualsevol fet o detall rebia els seus llavis el comentari escaient: una frase oportuna, un joc de paraules enginyós, una observació atinada. es tractava d'un esperit agut i intel·ligent. Els seus comentaris no estaven mancats sovint d'una finíssima ironia. Però el moment culminant d'aquelles visites es produïa en arribar al seu estudi, immens, heterogeni, atapeït de records dispersos. es tractava d'una mena de caos amable i gens aparatós, on semblava que s' havien anat apilant els grans de pols i les filagarses de teranyines corresponents als molts anys de vida i activitat de l'artista".*

v Fill predilecte de la ciutat w

*El pintor Cabanyes va ser molt estimat per Vilanova. El 1957 va ser nomenat *fill predilecte de la ciutat* i se li va oferir una exposició antològica d'homenatge al Museu Balaguer, una altra de retrats organitzada pel Foment Vilanoví, un concert d'Alícia de Larrocha, una conferència de Luís Monreal on va dir que Cabanyes era "el pintor de l'alegria i la malenconia de viure, que dóna gràcies a Déu cada dia per la bellesa que ens posa davant dels ulls".*

Pintava sempre que podia amb música, que li agradava molt, sobretot Beethoven. En vida, va fer cap a quaranta exposicions. A Barcelona a la sala Parés i a les Galeries Laietanes, i amb regularitat -des de 1934- a la pinacoteca del passeig de Gràcia, on es desplaçava habitualment, per fer tertúlia, cada dimecres. Hi ha pintures de Cabanyes al Museu d'Art Modern de Barcelona (avui

integrat al Museu Nacional d'Art de Catalunya) i al Museu d'Art Modern de Madrid, ciutat on va exposar tres vegades. El 1972 li va ser concedida l'Encomienda de Alfonso X el Sabio.

Quan va fer noranta anys se li va fer un altre gran homenatge, amb un banquet del qual jo mateix recordo l'emotiva entrada d'uns pescadors amb brusa i faixa, peus nus, amb una gran panera de peix fresc al cap.

"Quan passa pels nostres carrers la figura àgil, encara, als vuitanta anys, de don Alexandre de Cabanyes -deia Rius i Vila-, ell sol omple l'ambient i sembla com si a la nostra ciutat li quedés molt viu encara quelcom de la seva personalitat. Sembla...¿com us ho diré?, sembla com si encara no s'hagués perdut en la voràgine dels temps moderns, sembla com si encara tinguéssim temps d'unir dues o tres generacions que se'ns escapen, abans d'entrar en el buit".

Va traspasar, tot just acabats de fer els noranta-cinc anys, el dia 23 de març, dia de sant Josep Oriol, de l'any 1972. *"Sembla com si don Alexandre de Cabanyes hagués tingut en tota la seva vida un particular interès, tal vegada sense ni ell mateix adonar-se'n, -havia escrit Joan Rius i Vila- a enaltir amb la seva fama, amb la seva presència i amb els seus actes el nom de Vilanova i la Geltrú".* És en perpetu homenatge a la seva memòria que, a la seva mort, els seus tres fills -Joaquim, Marta i Maria Neus de Cabanyes Ricart- van fer donació de la masia familiar a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.

Sir Rolan Penrose, el gran tractadista d'art, va datar a Londres, el maig de 1978, un breu escrit en lloança de Joan Miró *-In praise of Joan Miró -* que podria aplicar-se també per homenatjar la fecunda longevitat del pintor marinista de Vilanova, tan devot del seu avantpassat poeta, mort amb només vint-i-cinc anys:

"Hi ha una llegenda segons la qual els poetes -aquells que els déus estimen- moren joves i esdevenen, així, immortals. Però tenim moltes proves que ens indiquen que sovint els grans pintors viuen fins a edats força avançades i allarguen les seves vides llargues i fecundes a força de deixar-nos una obra monumental, que mai deixarà d'admirar-nos".

Que així sigui!

Oriol Pi de Cabanyes
Vilanova i la Geltrú, novembre de 2000

ALGUNES REFERÈNCIES*

Amat, Manuel, *Alexandre de Cabanyes*, dins *Setmanari de Vilanova i la Geltrú*, any I, núm. 6 (4 de març 1977)

Bénézit, Emmanuel, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays*, Paris, Libraire Gründ, 1948-55

Callejón i Cabrera, Joan, *Alexandre de Cabanyes: entre l'expressió romàntica i els continguts clàssics*, dins *Setmanari de Vilanova i la Geltrú*, any I, núm. 6 (4 de març 1977)

Diversos autors, *Homenatge a Alexandre de Cabanyes*, Foment Vilanoví, 1967

Diversos autors, *Index Bio-bibliographicus Notorum Hominum*, Osnabrück (Alemanya), 1973-2000...

Pi de Cabanyes, Oriol, *Record del meu avi*, dins *Setmanari de Vilanova i la Geltrú*, any I, núm. 6 (4 de març 1977)

Pi de Cabanyes, Oriol, *El pintor Cabanyes*, dins *El sol de Vilanova i el Garraf misteriós*, El Cep i la Nansa Edicions, Vilanova i la Geltrú, 2000

Ràfols, Josep Francesc, *L'exposició d'Alexandre de Cabanyes a Can Parés*, dins *El Calasancio*, Vilanova i la Geltrú, 27 de febrer de 1909

Ràfols, Josep Francesc, *Exposició d'Alexandre de Cabanyes*, dins *El Vilanoví*, 8 de desembre de 1922

Ràfols, Josep Francesc, *Els pintors de Vilanova*, dins *La Veu de Catalunya*, 11 de setembre de 1925,

Ràfols, Josep Francesc, *Alexandre de Cabanyes*, dins *Gasete de les Arts*, 15 de febrer de 1926

Ràfols, Josep Francesc, *Alexandre de Cabanyes*, dins *Gasete de Vilafranca*, 29 d'agost de 1926

Ràfols, Josep Francesc, *El nostre impressionisme*, dins *El matí*, 25 de juny de 1930

Ràfols, Josep Francesc, *Alejandro de Cabanyes, pintor y expositor*, dins *Villanueva y Geltrú*, 26 de febrer de 1944

Ràfols, Josep Francesc, *Alejandro de Cabanyes*, dins *Villanueva y Geltrú*, 22 d'agost de 1945

Ràfols, Josep Francesc, *Gaspar Miró Lleó*, dins *Villanueva y Geltrú*, 16 de maig de 1959

Ràfols, Josep Francesc, *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña*, Barcelona, Millà, 1951

Rius i Vila, Joan: *Villanueva y Geltrú a don Alejandro de Cabanyes*, dins *Villanueva y Geltrú*, 25 de maig de 1957

*L'escrit precedent és només, com indica el nom de la col·lecció on s'insereix, un "retrat" de presentació del pintor. Desitjo que pugui ser útil a tots els qui en un futur més proper o més llunyà vulguin dedicar-hi les hores d'investigació necessàries per fer-ne una biografia més completa i amb moltíssimes més referències, que hi són, que les que aquí ara es donen.